

בבית הדין המשמעתי לערעורים
באוניברסיטת תל-אביב

המערערת (הנקבלת) באמצעות בא כוחה

נגד

המשיבה (הקובלת): אוניברסיטת תל אביב
ע"י בא כוחה עו"ד ירון זהבי

פסק דין

1. זהו ערעור על פסק דינו של הממונה על המשמעת, פרופ' רועי קרייטנר, בתיק ד/28/2015. המערערת הינה תלמידה בפקולטה למדעים מדויקים בחוג לכימיה. במסגרת הקורס "מעבדה בפיזיקה א'2" התלמידה הגישה דו"ח ניסוי כאשר החלקים הנוגעים לתוצאות המדידה בו מועתקים מדו"ח אחר ואינם משקפים את הניסוי אותו ערכה התלמידה במעבדה.
2. בדיון בפני הממונה על המשמעת בחרה המערערת להודות במעשה המיוחס לה והיא הורשעה על פי הודאתה בעבירת הונאה על פי סעיף 29.3 לתקנון המשמעת – סטודנטים (תשס"ח) ובעבירה של הפרת הוראות על פי סעיף 29.4 לתקנון.
3. המערערת טענה כי נסיבותיה האישיות ונסיבות העבירה מצדיקות הקלה בגזר דינה וכי אלו אינן באות לידי ביטוי מספק בהחלטת הממונה על המשמעת אשר גזר עליה הרחקה בפועל מהאוניברסיטה לשני סמסטרים, שהם סמסטר א' וב' תשע"ו, כאשר את הסמסטר השני של ההרחקה ניתן להמיר בעבודות שירות בקהילה; פסילת הקורס נשוא הקובלנה, והרחקה על תנאי של שנה למקרה של עבירת הונאה נוספת בתוך שנתיים.
4. לדברי המערערת היא לקתה בדיכאון לאחר לידת בנה הבכור עובר לביצוע העבירה ומעבר לתסמינים אותם חשה כתוצאה ממצבה היא חשה תחושת תסכול, בושה ופחד עמוק מכישלון לאור חוסר יכולתה לעמוד בעומס הנדרש ממנה בשל תפקידה כאם לצד חובותיה האקדמיות. המערערת סיפקה תיעוד רפואי בנוגע למצבה הרפואי.
5. יתר על כן, לדברי המערערת היא נאלצה להתמודד עם כאבים פיזיים לאחר הלידה ומאחר שבן זוגה נאלץ לעבוד שעות מרובות כל מלאכת הטיפול בבנה הבכור נפלה על כתפיה ללא כל סיוע מצד משפחתה וחבריה.
6. יתרה מזאת, המערערת טענה כי לאור אמונתה הדתית, ובשונה מחבריה לקורס, היא נאלצה לבצע את מלוא מטלות המעבדה לבדה, מאחר שצוות לה שותף ממין זכר, ולמרות בקשתה לא ניתן היה למצוא סטודנטית שתשמש לה כבת זוג למשימה. הממונה על המשמעת בחר שלא לבחון את הדברים לגופם, והניח לזכותה של המערערת כי הדברים הנכונים. לעניין זה מצא הממונה על המשמעת להעיר כי על האוניברסיטה לגלות ערנות וללכת לקראת תלמידים עם מגבלות מעין אלו, אף כי בוודאי שאין הדבר מכשיר עבירת משמעת מצד הסטודנט. בדיון בפנינו הסביר לנו בא כוח האוניברסיטה כי יש

מודעות לנושא זה באוניברסיטה ולא נפל רבב בהתנהלות צוות ההוראה של הקורס בהקשר זה. עם זאת, אין חולק כי מדובר בקושי נוסף שעמד בפני המערערת עת כשלה בשיקול דעתה ועברה עבירת משמעת.

7. בית הדין התרשם מהודאתה הכנה והחרטה שהביעה המערערת וכן מרצונה לסיים את לימודיה באוניברסיטה בהצלחה. כן התרשם כי לאור נסיבותיה המיוחדות של העבירה ושל המערערת יש מקום להקל בעונש אולם ההקלה צריכה להיעשות במשורה, לפי הקבוע בתקנון.
8. מדובר, אם כן, בעבירת הונאה אשר מלווה בנסיבות מקלות להכביר. השאלה העומדת לפנינו בערעור זה היא עד כמה ניתן להקל בעונש על עבירות הונאה כאשר חלות נסיבות מעין אלו.
9. ביום ה-1.11.2015 התקיים דיון בעניין, ולאחר מכן ביקשנו מהקובל לפרט לפנינו בהרחבה ובכתב את עמדתו לעניין זה במטרה לכתוב פסק דין עקרוני. על מנת שהעיון העקרוני לא יפגע במערערת הוצאנו החלטת ביניים ולפיה הנקבלת יכולה לחזור לספסל הלימודים עד להחלטה בערעור. זאת גם לאור נכונות עקרונית של הקובל לבוא לקראת הנקבלת אשר כאמור יש טעמים נכבדים להקלה בעונשה.
10. עבירות הונאה באוניברסיטה אינן שונות במהותן מעבירות צווארון לבן אשר נדונות בהליכים פליליים בבתי המשפט של המדינה. הונאה באוניברסיטה נעשית על מנת לקבל דבר במרמה, ומכאן ההקבלה. על אף השוני באופיו ובמידה רבה גם במטרותיו של הדין המשמעותי באוניברסיטה אל מול המשפט הפלילי של המדינה, אין הראשון מנותק מן האחרון.
11. לפיכך, יש לשיטתנו לתת הד מסוים למגמות ביחס לענישה בכל הנוגע לעבירות הצווארון הלבן במשפט המדינה, גם במסגרת השיפוט המשמעותי באוניברסיטה בעבירות הונאה. מכל מקום, בוודאי שלא ניתן להתעלם מהמגמה הבולטת לעניין זה, כפי שתואר להלן.
12. בשנים האחרונות הוחמרה הענישה הפלילית בגין עבירות כלכליות – עבירות הצווארון הלבן. המחוקק ובתי המשפט הבינו את פוטנציאל הנזק הטמון בהן והכבידו את ידם. ראו למשל, ע"פ 6020/12 **מדינת ישראל נ' עדן** (פורסם בנבו, 29.4.2013) – סחר במידע פנים; ע"פ 522/82 **עאזם נ' מדינת ישראל**, פ"ד לו(4) 411, 414-415 (1982) - עבירות מס; ע"פ 2919/02 **אלוני נ' מדינת ישראל**, פס' 4 (פורסם בנבו, 1.10.2002) (עבירות בתחום ההגבלים העסקיים); ע"פ 9788/03 **מדינת ישראל נ' גולן**, פ"ד נח(3) 245, 250 (2004).
13. שופטת בית המשפט העליון, דפנה ברק-ארז, דיקן הפקולטה למשפטים באוניברסיטה לשעבר, עסקה בהחמרת הענישה בהקשר זה בפסק הדין הנזכר לעיל בעניין **עדן**, וכך היא כותבת:
"בעיקרו של דבר, העמדה העקרונית שהנחתה אותנו במקרה זה היא הגישה המצדדת בקביעת רף ענישה מחמיר בעבירות של שימוש במידע פנים, כדוגמת עבירות כלכליות אחרות, לצד הנכונות להשלים עם העלאה מדורגת של רף הענישה." (פסקה 17 לפסק דינה).
14. על החומרה שיש ליחס לעבירת ההונאה עמדו גם ערכאות השיפוט של האוניברסיטה. בע/4/2015, יו"ר בית הדין לערעורים בענייני משמעת, פרופ' אלי לדרמן, וחבריו למותב קבעו כי:
"עבירת ההונאה, בה הורשע המערער, מהווה הפרה בוטה של סטנדרט ההתנהגות הבסיסי ביותר המצופה מסטודנט באוניברסיטה, אשר ערך היושרה האקדמית נטוע בליבה".
15. לבסוף, נזכיר את הוראת סעיף 30 א' לתקנון המשמעת – סטודנטים (תשס"ח-2008), אשר קובע שנת הרכקה בפועל כעונש מינימום ביחס לעבירות הונאה, אשר ניתן לחרוג ממנו לקולא בנסיבות מיוחדות. הוראת ההסדר היא כדלקמן:

"הורשע תלמיד בעבירת הונאה, דינו יהיה הרחקה בפועל מן האוניברסיטה לשנת לימודים אחת לפחות. על אף האמור לעיל, יהיה רשאי הממונה לחרוג מכך במקרים מיוחדים ומטעמים מיוחדים שיירשמו".

16. בטרם נקבע עונש המינימום האמור נעו עונשי ההרחקה על פני משרעת גדולה – בין חודש הרחקה בפועל לשנה וחצי של הרחקה בפועל. לאחר שנת 2008 הונאה ללא נסיבות מקלות אך גם ללא נסיבות מחמירות, הובילה במקרים רבים לעונש הרחקה בפועל לשני סמסטרים. בשלב מסוים, ולאור הוספת האפשרות לתקנון המשמעת להמיר עונש של הרחקה בפועל לעונש של "עבודות שירות", הומר לעיתים אחד הסמסטרים של עונש ההרחקה בעונש של עבודות שירות לתועלת הקהילה.

17. מעיון בפסיקה של בית הדין המשמעתי ניכר כי גם לאחר 2008 קיים מנעד רחב של עונשים, המשקף את השוני הרב שבין נסיבות העבירות השונות ונסיבות אישיות של המורשעים. להלן מקבץ קטן מהעונשים שהוטלו:

א. בתיק 15/12 בו הנקבל העתיק את עבודתה של חברתו ללימודים והודה בכך במהלך הליך ההוכחות, נגזרו עליו פסילת הקורס והעבודה נשוא הקובלנה וכן הרחקה בפועל לשני סמסטרים, כשהסמסטר השני הומר בשעות לתועלת הציבור.

ב. בתיק 16/12 בו הנקבלת הואשמה בהעתקת עבודה מעבודה המוצעת למכירה באינטרנט אולם לא הוכח כי הנקבלת אכן רכשה את העבודה בפועל, וזו הודתה בהעתקת העבודה בלבד, נגזר עליה פסילת הקורס וכן הרחקה בפועל לשני סמסטרים כאשר הסמסטר השני הומר ב60 שעות לתועלת הציבור.

ג. בתיק 43/13 בו הנקבלת הואשמה בזיוף דף תוצאות המבחן בעת הגשת הערעור והודתה בכך נגזרה עליה הרחקה בפועל למשך שנתיים וכן פסילת המבחן נשוא הקובלנה.

ד. בתיק 4/14 הנקבל הודה כי הגיש עבודות המוצעות למכירה באינטרנט בשלושה קורסים שונים. על הנקבל נגזר פסילת שלושת הקורסים נשוא התובענה, הרחקה לשלוש שנים וכן סמסטר נוסף אותו ניתן יהיה להמיר ב60 שעות לתועלת הציבור.

ה. בתיק 32/14 הנקבלת הודתה כי השתמשה בטלפון הסלולרי אשר היה ברשותה במהלך המבחן למטרת העתקה. בית הדין קיבל את עמדת הקבילה במסגרת טיעון חופשי לעונש, וגזר על הנקבלת פסילת הקורס והרחקה בפועל לשלושה סמסטרים בעסקת טיעון.

ו. בתיק 29/15 הנקבלים הואשמו והודו בהעתקה וזיוף של תוצאות הניסוי שהוצגו בדו"ח המעבדה. הצדדים הגיעו להסכם לפיו הנקבלים יורחקו בפועל למשך שני סמסטרים.

18. בע/4/2012 פסקנו כי "ערכאת הערעור איננה מתערבת בקביעת העונש אלא במקרים שבהם קיימת סטייה ניכרת של העונש שנקבע בערכאה קמא מרף הענישה המקובל באוניברסיטה או כאשר יש צורך לשנות את מדיניות הענישה הנוהגת". במקרה זה ברצוננו לחדד את מספר דברים בכל הנוגע למדיניות הענישה ובכך נופל פסק הדין שלנו לגדר הסיפא המודגשת בציטוט האמור.

19. לאור כל האמור לעיל, בכוונתנו לסייע לממונה על המשמעת ולסגנו, ולגבש מספר הנחיות עקרוניות שיסייעו להם בקביעת עונשים על עבירות הונאה. בדומה לתיקון מספר 113 לחוק העונשין (הבנית שיקול הדעת השיפוטי בענישה) (2012) אין כוונה להמיר את שיקול דעתו של שופט המשמעת בנוסחה כלשהי, אלא לספק הנחיה כללית.

20. באופן כללי אנו סבורים כי על העונש לשקף את החומרה שהמערכת מייחסת לעבירת ההונאה, שאם לא כן ידובר במס שפתיים. יתכן כי הרף אותו אנו מציעים משקף החמרה מדודה ביחס לרמת

הענישה הקיימת כיום, אך כאמור אם כך אכן הדבר, הרי שיש בכך הד להחמרה בענישה על עבירות הצווארון הלבן במשפט הפלילי של המדינה.

21. נקודת המוצא לענישה בגין הונאה איננה עונש המינימום בתקנון. ענישה בגין הונאה במטלה המסכמת של הקורס, כגון בחינה מסכמת או סמינר, כאשר אין בצידה נסיבות מקלות אך גם לא נסיבות מחמירות, צריכה לעמוד על כל הפחות על הרחקה בפועל לשלושה סמסטרים. אחד מאותם סמסטרים ניתן להמיר לעבודות שירות, ובנקודה זאת של המרת חלק מן העונש לעבודות שירות שיקול הדעת של בית הדין המשמעותי הוא רחב מאוד. אנו מודעים לכך שהרחקה בפועל לשלושה סמסטרים גוררת עימה רישום בגיליון הציונים של הסטודנט, אך רישום שכזה הולם את חומרת העבירה. נקודת מוצא זו צריכה לעמוד גם לנגד עיני הקבילה כאשר היא מגבשת הסדרי טיעון.

22. מעבר לנקודה זו לדידנו יש ליצור מדרג עונשים בשים לב לאופי ההונאה, היקפה ונסיבותיה המיוחדות. אין כל כוונה לספק לעניין זה מבחנים טכניים, ולבית הדין שיקול דעת רחב בקביעת העונש הראוי, כפי שנפסק למשל בתיק 19/2015, אולם בכל מקרה, להוציא נסיבות משמעותיות ביותר לקולא, אין לחרוג מעונש המינימום הקבוע בתקנון המשמעת – הרחקה של שנה בפועל, אותה ניתן לתרגם להרחקה לשני סמסטרים (ובלבד שסמסטר הקיץ אינו נמנה עליהם) באופן שפוטר את הנקבל מרישום ההרחקה בגיליון הציונים שלו. בהעדר אותן נסיבות משמעותיות ביותר לקולא אין זה ראוי גם שלאחר המרת סמסטר אחד בעבודות שירות, יותר המורשע בעבירת ההונאה עם סמסטר הרחקה אחד בלבד בפועל. לשון אחר, יש לקבוע במקרה הרגיל (כלל שניתן להתבטא כך) הרחקה לשלושה סמסטרים כאשר אחד מהם ניתן להמיר לעבודות שירות.

23. עונש של הרחקה מינימלית בפועל לסמסטר אחד בלבד חייב להישמר למקרים שבהם אכן מתקיימות נסיבות משמעותיות שכאלו לקולא, והודאה באשמה בליווי חרטה כנה לא יענו על דרישה זאת במקרה הרגיל. לבסוף, גם במקרה שבו הצטברו נסיבות רבות לקולא, כמו במקרה שלפנינו, אין זה ראוי לחרוג מעונש הרחקה מינימלי בפועל של סמסטר אחד (ולא ניתן להמיר אותו לעבודות שירות). כפי שנראה בהמשך, לאור אופיה העקרוני של הכרעתנו, בחרנו שלא ליישם אותה על המקרה שלפנינו, אלא מכאן ואילך.

24. להלן גם מספר הנחיות נוספות:

א. יש הבדל מסוים בין הונאה ביחס למשימה הלימודית המרכזית בקורס כמו בחינה מסכמת או סמינר, לבין הונאה ביחס למטלה שולית. במקרה של הונאה ביחס למטלה שולית ניתן להסתפק לעיתים קרובות בעונש המינימום הנקוב בתקנון, מתוך תקווה ששני סמסטרים של הרחקה בפועל יהוו מסר איתן מספיק במקרה שכזה. הסיבה להקלה היא שהונאה במטלה שולית של הקורס נעשית לעיתים מתוך כשל רגעי בשיקול הדעת וללא מחשבה מעמיקה, להבדיל מהונאה במטלה הסופית של הקורס אשר קשה ליחס לה קלות ראש שכזו. אין באמור לעיל כדי לפטור הונאה במטלה שולית בקורס מעונש, אך ניתן יהיה כאמור להסתפק לעיתים קרובות בעונש של שני סמסטרים של הרחקה בפועל.

ב. הונאה שנעשתה באמצעות רכישת עבודה – זוהי נסיבה מחמירה שכן העבירה עוזרת לפרנס מנגנון אשר מחטיא אחרים. בשל כך, יש לקבוע עונש הגבוה מעונש המינימום שבתקנון, כאשר נקודת המוצא לענישה (לפני החמרה או הקלה לפי העניין) צריכה לעמוד על 4 סמסטרים של הרחקה בפועל (ובכלל זה לא יותר מסמסטר קיץ אחד, ככל שמתקיימים לימודים בסמסטר קיץ במסגרת הרלוונטית).

ג. כפי שעולה מהפסיקה הקיימת יש להתחשב גם בנסיבות מחמירות אחרות – שימוש באמצעים מתוחכמים, תחכום בביצוע העבירה, שימוש באנשים אחרים (התחזות למשל), שימוש באמצעים טכנולוגיים, ריבוי עבירות, והתנהגות מכוערת הנלווית לעבירה או לגילוי שלה, הם דוגמאות לנסיבות שכאלו. לנסיבות אלו יש לתת ביטוי בעונש, ובמקרים מסוימים אין מנוס מהרחקה לצמיתות או לתקופה ארוכה ביותר.

ד. כאשר קיימות נסיבות מקלות כדוגמת הבעת חרטה, מצב נפשי קשה, מצוקה כלכלית, מצב משפחתי חמור או שהנאשם הודה בהזדמנות הראשונה יש לקחת זאת בחשבון אולם כאמור בכל מקרה בעבירות הונאה יורחק הנאשם לסמסטר אחד לפחות בפועל מבלי יכולת להמיר אותו סמסטר בעבודות שירות. כל זאת להוציא מקרים נדירים שבנדירים כגון סטודנט שחלה במחלה קשה לאחר העבירה ויש לעשות עימו חסד ולהתיר לו לסיים את לימודיו בהקדם. באוניברסיטת תל אביב לא יקוב הדין את ההר, אך אין להקל ראש בחיוניות של הרחקה בפועל בתגובה לעבירת הונאה.

ה. במקרים בהם לקבילה יש קשיי הוכחה ביחס לעבירת ההונאה וברצון הקובלת להסדיר את הנושא בעסקת טיעון, כאשר העונש המוסכם אינו כולל הרחקה בפועל, אין זה ראוי להגיע לעסקת טיעון על בסיס עבירת ההונאה ללא הרחקה בפועל. יהיה בכך מסר שגוי. במקרה שכזה יש להימנע מהגשת קבילה משמעתית או במקרים המתאימים, כאשר התגבשו יסודות עבירת הפרת הוראות, מן הראוי לגבש עסקת טיעון על בסיס עבירה זו. לעניין זה נוסף כי גם עבירה של הפרת הוראות עלולה להוביל להרחקה בפועל כאשר הנסיבות חמורות דיין.

25. כעת נעבור מן הכלל אל הפרט. במקרה זה שיש בו שלל נסיבות מקלות יוצא דופן, ראוי היה לפסוק על פי אמות המידה שהתוונו לעיל, בדיוק כפי שפסק הממונה על המשמעת: הרחקה בפועל לשני סמסטרים אשר אחד מהם יומר בעבודות שירות. זאת בנוסף לפסילת הקורס, והרחקה על תנאי. אולם, יתכן שבאמות המידה שהתוונו לעיל יש משום החמרה מסוימת אל מול המצב שקדם להן. כמו כן, בשל התארכות הליכי הערעור ומשום שביקשנו לכתוב החלטה עקרונית, התרנו למערערת לשוב לספסל הלימודים והיא כבר החלה את לימודיה בסמסטר ב'. הפסקת הלימודים באמצע הסמסטר או דחיה של עונש ההרחקה לתחילת שנה הבאה בשל התארכות ההליכים תהווה פגיעה במערערת שאיננו רוצים להשית עליה במקרה זה.

26. נסיים אפוא בדברי נשיאת בית המשפט העליון, השופטת נאור, בעניין **עדן** הנזכר לעיל: "הגענו בהליך זה לקו פרשת המים. הוטל ואף אושר, עונש של מאסר בפועל. מי שיעבוד בעתיד עבירות של שימוש במידע פנים מוטב שיידע כי הוא צפוי לעונשי מאסר בפועל, עונשים חמורים בהרבה מזה שהוטל הפעם על קדץ". בענייננו, במקום רכיב ההרחקה בפועל שקבע בית הדין המשמעתית אנו מטילים על המערערת עונש של הרחקה בפועל לסמסטר אחד בלבד (תחת שני סמסטרים), אשר יומר לעבודות שירות. עבודות השירות בהיקף של 40 שעות יושלמו עד תום סמסטר א' של השנה הבאה, כפי שיקבעו הצדדים בהסכמה, ובהעדר הסכמה כפי שיקבע הממונה על המשמעת או סגנו. אי ביצוע עבודות השירות על ידי הנקבלת יוביל להרחקה בפועל לסמסטר אחד, בכפוף להגשה של בקשה מתאימה בענין על ידי הקובל. שאר רכיבי העונש יעמדו בעינם.

27. זהו בענייננו "קו פרשת המים", כדברי הנשיאה השופטת נאור, ומכאן ואילך גם כאשר יש נסיבות מקלות למכביר אין זה ראוי לקבוע הרשאה בהונאה ללא הרחקה בפועל שאינה מומרת לעבודות שירות.

28. ניתן ביום 10/4/2016 בהיעדר הצדדים. יפורסם ללא שם המערערת.

אבי עזרא

חבר בית דין
אבי עזרא

יו"ר בית הדין

פרופ' שרון חנס

פרופ' שירי ארטשטיין

חברת בית דין
פרופ' שירי ארטשטיין